**Tursunov J.E.**
*Qo‘qon davlat universiteti.*

## AXBOROTLASHGAN SHAROITDA O‘QUVCHILARDA KREATIV QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISH DOLZARB PEDAGOGIK MUAMMO EKANLIGI

**Annotatsiya**: Ushbu maqolada umumiy o‘rta ta’limdagi «Texnologiya» darslarida *modernizatsiyalashgan Davlat ta’lim standarti mazmuniga ko‘ra o‘quvchilar texnologiya faniga oid bir qator bilim, ko‘nikma va malakalarni egallashlari ko‘zda tutilgan. Unga ko‘ra o‘quvchilar mehnat jarayoni haqida dunyoqarash, umummehnat bilim, ko‘nikma va malakalariga ega bo‘lish, kasb-hunarlar haqida umumiy tasavvurga ega bo‘lish, xalq xo‘jaligi, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sohalari to‘g‘risida bilimlarga ega bo‘lishiga oid vazifalarni hal etishga e’tibor qaratilgan.*

**Аннотация**: *В статье установлено, что на уроках «Технологии» в системе общего среднего образования, согласно содержанию модернизированного государственного образовательного стандарта, учащиеся должны освоить комплекс знаний, умений и квалификаций, связанных с наукой о технике. В соответствии с этим особое внимание уделяется решению задач, связанных с формированием у учащихся мировоззрения о трудовом процессе, приобретением общетрудовых знаний, умений и квалификаций, формированием общего представления о профессиях, а также приобретением знаний о народном хозяйстве, производстве и сфере услуг.*

**Abstract**: *This article provides that in the "Technology" lessons of general secondary education, according to the content of the modernized State Educational Standard, students are expected to acquire a number of knowledge, skills and qualifications related to the science of technology. According to it, attention is paid to solving the tasks related to students' worldview about the labor process, acquiring general labor knowledge, skills and qualifications, having a general idea of professions, and acquiring knowledge about the national economy, production and service sectors.*

**Kalit so‘zlar**. *loyiha, dizayn, kreativ shaxs, ijodkorilik, ijodiy fikrlash, qobiliyat, ijodiy qobiliyatlar, eskiz, model, maket, konveyer, modellashtirish, konstruktorlash.*

**Ключевые слова**: *проект, дизайн, творческая личность, креативность, творческое мышление, умение, творческие способности, эскиз, модель, макет, конвейер, моделирование, строительство.*

**Keywords**: *project, design, creative person, creativity, creative thinking, ability, creative abilities, sketch, model, layout, conveyor, modeling, construction.*

Respublikamizda maktab ta’limini sifat jihatdan yangi bosqichga ko‘tarish, o‘quvchilarda

o‘qishga sog‘lom, kuchli va ta’sirchan motivatsiyani shakllantirish, ularni kasbiy o‘sishini mustaqil rejalashtirishga o‘rgatish, raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy kasblarni egallash layoqatini tarbiyalashga katta e’tibor qaratilmoqda. “Ta’lim muassasalarida o‘quv-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish maqsadida yangi, shu jumladan muqobil yondashuvlarni o‘rganishga va ilmiy asoslashga yo‘naltirilgan amaliy xarakterdagi ilmiy izlanishlarni rivojlantirish, o‘quv muddatlarini o‘zgartirmagan holda o‘quvchilar tomonidan o‘zlashtirish kompetentligini kengaytirishni ta’minlovchi zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanishni kengaytirish” o‘qitish usullarini takomillashtirish, ta’lim-tarbiya jarayoniga individuallashtirish tamoyillarini bosqichma-bosqich tatbiq etishning ustuvor yo‘nalishlari sifatida belgilangan[1, 238]. Bu esa, dizayn fikrlash va o‘quvchilarning kreativ qobiliyatlarini shakllantirishning o‘zaro aloqadorligini asoslash, dizayn loyihalarnig o‘quvchilarni kreativ qobiliyatlarini shakllantirishga doir didaktik imkoniyatlarini ochib berish, dizayn loyihalar asosida o‘quvchilarning kreativ qobiliyatlarini shakllantirishning interfaol texnologiyalarini takomillashtirishni taqozo etadi.

Hozirgi kunda umumiy o‘rta ta’limdagi «Texnologiya» darslarida modernizatsiyalashgan Davlat ta’lim standarti mazmuniga ko‘ra o‘quvchilar texnologiya faniga oid bir qator bilim, ko‘nikma va malakalarni egallashlari ko‘zda tutilgan. Unga ko‘ra o‘quvchilar mehnat jarayoni haqida dunyoqarash, umummehnat bilim, ko‘nikma va malakalariga ega bo‘lish, kasb-hunarlar haqida umumiy tasavvurga ega bo‘lish, xalq xo‘jaligi, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sohalari to‘g‘risida bilimlarga ega bo‘lishi, turli materiallarga boshlang‘ich badiiy ishlov berish ko‘nikmalariga ega bo‘lish, milliy mehnat an’analari, urf-odatlarini bilish, buyumning texnologik haritasini tayyorlash ko‘nikmalariga ega bo‘lishga oid vazifalarni hal etishga e’tibor qaratilgan.

Texnologiya darslarida o‘quvchilarning topshiriqlarni bajarishi bilan bog‘liq harakatlari, ayniqsa, ijodiy faoliyat, jumladan, dizayn loyihalar vositasida kreativlikni rivojlantirish bilan bog‘liq bo‘lgan harakatlarni o‘zlashtirishda muhim o‘rin tutadi. Bunda quyidagi omillar alohida e’tibor qaratishni talab qiladi:

Birinchi omil, bu shubhasiz, ta’limning me’yoriy talablarga muvofiqligi, ya’ni har qanday o‘quv materialining mazmuni, avvalo, sohaning DTS hamda o‘quv dasturiga muvofiq bo‘lishi kerak.

Ikkinchi omil – asosiy o‘quv materiali sifatida ham, o‘quvchilarda umummehnat ko‘nikmalarini shakllantirishning komponenti sifatida qo‘shimcha tarzda kiritilayotgan material, xususan, dizayn loyihalariga oid materiallarni o‘zlashtirishga yo‘naltirilgan o‘quv mashg‘ulotlari sifatida ham murakkab, ham o‘ta oddiy, ya’ni, ijodiylik hissini uyg‘otmaydigan mazmunda ham bo‘lmasligi lozim. Birinchi holatda muayyan darajada zo‘riqish, bajarish imkoniyati pastligi bois samara bermasa, ikkinchi holatda ijodkorlikka rag‘bat uyg‘otish kuzatilmaydi.

Uchinchi omilni o‘z tarkibiy komponentlariga ko‘ra ikki toifaga ajratish mumkin, ya’ni o‘quvchilarning qiziqishlari, tabiiy moyilliklari, shuningdek, ularning gender xususiyatlarini e’tiborga olgan holda taqdim etiladigan o‘quv materiallari kreativlikni rivojlantirishning muhim omillaridan biridir. Ishchi harakatlarning muvofiklashtirish ish unumdorligini oshirish amalga oshiriladigan ishlarni tez va sifatli kilib bajarish buyum va belgilari manbai bo‘lib xizmat kiladi [2,

68].

Texnologiya darslarida o‘quvchilarga ta’lim berish jarayonini tashkil etishda holatni mazmunini belgilash hamda to‘g‘ri yunaltirish kerak. DTS da belgilab berilgan o‘quv materiallarni o‘rganish uchun o‘quvchiga shart sharoitlar yaratib berilgan

Amaliy malaka ko‘nikmalarni egallash uchun o‘quvchi o‘zlashtirilayotgan mehnat mashqlari va ishlab chiqarishga yo‘naltirilgan boshlang‘ich topshiriqlarni bajarishlari zarur. Bu jarayonni amalga oshirish uchun o‘quvchilarga metodik qo‘llanma metodik tavsiya va tarbiyaviy maqsadlarga yunaltirilgan buladi. O‘quvchilar bu jarayonda o‘zlari mustaqil biror ishni amalga oshirishlari kerak. Bu jarayon muhim ahamiyatga ega.

O‘quv jarayonini boshqarishning shartlaridan biri o‘qituvchining amalga oshirilayotgan ishga e’tiborli bo‘lishi kerak. O‘quvchilardan qay biri qanday ko‘nikmaga egaligi va malakasi qay darajada ekanligini nazorat qilishi zarur. Har bir holatda ta’lim mazmuni o‘quvchi uchun yangi bo‘lgan yoki uning tomonidan o‘zlashtirilmagan holatlardan iborat bo‘ladi. Oldin o‘zlashtirilgan bilimlar keyingi o‘zlashtirish uchun zamin vazifasini o‘taydi.

Ayniqsa, ijodkorlik elementlari mavjud bo‘lgan topshiriqlarni bajarishda o‘quvchilar tomonidan vazifani anglaganlik darajasi hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Amalga oshirilishi kerak bo‘lgan maqsad to‘g‘risidagi bilimni o‘qituvchi yetkazib bera olishi kerak. O‘quvchi bu jarayonni amaliy o‘zlashtiradi. Bunda u ishlab chiqarish bilan amalga oshirilgan ishlarni o‘z ko‘zlari bilan kuzatadi, o‘lchash va belgilashni o‘rganadi. Barcha hollarda ma’lum ishlab chiqarish vazifasini o‘rganadi.

Amaliyotlar ko‘rsatishicha, mehnat jarayonini aniq tasavvurlar ham mehnat faoliyatini tezlashtirib tez bajarilishiga xizmat qiladi. O‘z harakatlarini kafolatlaydi va muvaffaqiyatini yuksaltiradi. Mehnat unumdorligini oshiradi. O‘quv ustasining muhim uslubiy vazifasi shundaki, o‘quvchi yangi harakatlarni to‘g‘ri bajara olishi yoki unga erishish yo‘llarini bera olishi bilan belgilanadi. Mehnat ta’limi jarayonida o‘quvchi o‘qituvchini talimini izchil o‘rganmog‘i lozim, bu mehnat samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Ta’lim turlari bosqichida o‘qituvchi va o‘quvchining hamkorligi turlicha o‘zgarib boradi. Dastlab o‘rganish ko‘nikish qiyin va sekin bo‘ladi, keyinroq ko‘nikma hosil bo‘lib tezlashadi. Har bir jarayonni o‘rganish uzluksiz va tizimli nazorat ostida bo‘ladi. Ko‘nikma shakllangan sari ish unumdorligi oshadi.

O‘quvchilarda kreativlikni shakllantirishda qo‘llaniladigan dizayn loyihalar ham uzluksizlik prinsipi asosida o‘zgarib, murakkablashib, ijodiy yondashuvlar takomillashib boradi.

O‘quvchilarda kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishda texnologiya ta’limi bilan tasviriy san’at fanlari bilan o‘zaro hamkorligini ta’minlash muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. «Texnologiya darslarida rasmlarning tutgan o‘rni benihoya kattadir, chunki birorta detal yoki buyumni yasashdan avval uning rasmi yoki eskizi chiziladi va o‘quvchilarga ko‘rsatiladi. O‘quvchilar ham ana shu rasmlarni daftariga ko‘chirib chizib oladilar. O‘quvchilar ana shu rasmlar orqali o‘sha detal yoki buyum to‘g‘risida tasavvur hosil qiladilar. Ko‘rinib turibdiki, bu yerda o‘quvchilarda har xil rasmlar chizish malakasi ham shakllana boradi. Lekin tajribalardan

ma’lumki, rasm chizish oson ish emas. Ko‘pgina o‘quvchilar rasm chizishga oid yetarli ma’lumot va malakaga ega bo‘lmaganliklaridan bu ishni bajarishda qiyinchiliklarga duch keladilar». Shu sababli o‘qituvchi texnologiya darslarida o‘quvchilarga buyumlarning texnik rasmi, eskizi, yaqqol tasviri, perespektiva, rasmlarni chizishdagi ish ketma-ketligi shuningdek, ranglarni farqlash, ularni mutanosib joylashtirish va shu kabilar haqida ham tushuncha berib borishga to‘g‘ri keladi [3, 95].

Shuningdek, bu faoliyatda chizmachilikka oid bilim va ko‘nikmalarni shakllanishi samarali bo‘ladi. «Texnologiya darslarini chizmachiliksiz tasavvur etib bo‘lmaydi. Texnologiya darslarida chizmachilik ham o‘z o‘rnida juda zarurdir. Chunki har qanday detalni yasash uning chizmasini o‘qishdan boshlanadi va bu jarayonda o‘quvchida bo‘lajak buyum uning qismlari to‘g‘risida tasavvur hosil bo‘ladi. Binobarin, texnologiya darslaridagi muhim ko‘rgazmalardan biri bo‘lgan texnologik va instruksion kartalarni chizish va ulardan foydalanish ham chizmalardan qanday foydalanishga bog‘liqdir. Demak, o‘quvchilarning amaliy faoliyati va tayyorlanadigan buyumlarning sifati ko‘p jihatdan ularning chizmachilikka oid bilim va ko‘nikmalarga ham bog‘liq ekan. Biroq chizmachilik VII sinfdan boshlab o‘qitiladi. Shu sababli texnologiya o‘qituvchisi V sinfdan boshlab o‘quvchilarga chizma, o‘lcham, o‘q chiziqlari, kesim, qirqim, chizmachilik asboblari va ulardan foydalanish haqida ma’lumotlar berib borishi zarur». Bunda o‘quvchilarning oldingi sinflarda shu sohaga oid olgan bilimlarini hisobga olgan holda ish ko‘rilishi lozim.

Texnologiya ta’limi o‘quvchilarda kreativlikni shakllantirish asosida ularda kasb tanlashda to‘g‘ri tanlovni amalga oshirish ko‘nikmalarini ham rivojlantirishni maqsad qiladi. Misol uchun, «5-7-sinflarda asosan kasb qaqida ma’lumot beriladi. O‘quvchilar qanday ommaviy ishchi kasblar borligi bilan tanishadilar. Bu kasblarning elementlari o‘quvchilarning ustaxonadagi faoliyati mazmunini tashkil etadi. Bu hol o‘qitishning shu davrida o‘quvchilarni umumtexnik tayyorlash vazifasiga to‘la mos keladi. 6-sinfda va ayniksa, 7-sinfda kasb to‘g‘risida ma’lumot berish bilan bir qatorda kasbiy tarbiyalash ishlari ham olib boriladi. Bunga sabab shuki, 7-sinfni bitirish arafasida o‘quvchilar bo‘lgusi mehnat tayyorgarlikning profili (yo‘nalishi)ni tanlab olishlari zarur. Har bir profil ko‘plab ommaviy ishchi kasblarni o‘z ichiga oladi. Bular ustaxonadagi mashg‘ulotlarning mazmuni bilan izchil aloqada bo‘lgan kasblar bo‘lishi (masalan, metall va yog‘ochga, gazlamaga ishlov berishga oid kasblar) yoki ular bilan hech qanday aloqador bo‘lmagan kasblar bo‘lishi mumkin». Biroq, maktablarning ish tajribasida shunday manzarani kuzatish mumkin; o‘qituvchilar bu masalani o‘quvchilarning o‘zlashtirishlariga qarab hal etishga urinishadi, ya’ni a’lochi o‘quvchilarga tanlash huquqi beriladi yomon o‘zlashtiruvchilar esa qolgan kasb turlaridan birortasini tanlashga majbur bo‘lishadi.

O‘quvchilarda kreativ qobiliyatlarni shakllantirishga nisbatan muammoli faoliyat yondashuvining mohiyati quyidagilardan iborat:

- maxsus shart-sharoitlarni yaratishda, o‘quvchilar ilgari olingan ahamiyatga ega bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalarga tayanib, o‘quv va kasbiy vazifalarni mustaqil ravishda kashf etadilar va tushunadilar;

- o‘quvchilarning aqliy va amaliy mashg‘ulotlarda, o‘quv va kasbiy vazifalarni hal qilishning

eng maqbul variantlarini topish va asoslash;

- o‘quvchilarning mustaqil faoliyatida muammoli vaziyatni o‘zlari hal qilish;

- o‘quvchilarning izlanish faolligini kuchaytirishda, o‘quv va kasbiy muammolarni hal qilishning yangi usullarini izlashda va shu bilan o‘zida kreativ fikrlashni rivojlantirishda;

- atrofda turgan haqiqatni ijodiy o‘zgartirishda.

Xulosa qilganda, umumiy o‘rta ta’limda «texnologiya» ta’limi o‘quvchilarda mehnatsevarlik bilan birga ijodiylik ko‘nikmalarini rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois o‘quvchilarda kreativlik ko‘nikmalarini shakllantirishda, mehnat muhitini his qilish, texnika va texnologiyalarning yaratilish jarayoni, undan foydalanishga doir bilimlarini oshirishdu muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

**ADABIYOTLAR RO‘YXATI:**

1. Mirziyoev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. –Toshkent.: O‘zbekiston. 2021. –B. 238

2. Karimov I. Mehnat ta’limida o‘quvchilar ijodkorlik faoliyatini tashkil etishning uyg‘unlashgan texnologiyalari: Monografiya. T.: Adabiyot uchqunlari, 2015. – 68 b.

3. Tursunov Jurabek Egamberdiyevich (2022). PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVITY IN STUDENTS. Neo Scientific Peer Reviewed Journal. Volume 5, Dec. (pp 93-98).